

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר יוסף פרלמן שליט"א

סנהדרין צח. - בענין הצפיי' למשיח וגאולה העתידה

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- למה לא ישב החפץ חיים בכסא נוח (עם זרועות) בימות החול?
- אם אמרו שאין משיח בא אלא במוצאי שביעית, למה לנו לחכות בכל יום שיבוא?
- איך יתכן שלא בא משיח בזכות כל החסידים והקדושים בימי התנאים, כמו ר' שמעון בר יוחאי וחבריו - ויבוא בימינו? (גם למה לא נתגלו סודות הזוהר עד כאלף שנה לאחר שנכתבו?)
- האיך אפשר לחכות למשיח בכל יום שיבוא? הא מבואר בערובין שאין בן דוד בא עד שיקדים אליהו לבוא ביום שלפניו, ואם לא בא אליהו מאתמול האיך יבוא המשיח היום?
- בגמ' (ראש השנה יא.) מבואר שהגאולה תבוא או בלילה הראשון של פסח או בראש השנה. האיך זה מתיישב עם דברי הגמרא בערובין הני"ל, הקובע שיכול בן דוד לבוא בכל יום חוץ משבת ויום טוב!
- מה בא ראשון - משיח או קיבוץ גלויות? בגמרא מגילה נראה שקיבוץ גלויות קודם לבן דוד, אבל מדברי הזוהר משמע להיפך?
- בערובין מבואר שאליהו מקדים לבוא לפני ביאת המשיח. וצ"ע לפי"ז נוסח ה"הרחמן" בברכת המזון שלאחר סעודת המילה, שמזכירין בו ביאת המשיח לפני ביאת אליהו.

1. **גמרא סנהדרין צז.**, וז"ל, "תנו רבנן שבוע שבן דוד בא בו, שנה ראשונה מתקיים מקרא זה (עמוס ד') והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר, שניה חיצי רעב משתלחים, שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מלומדיה, ברביעית שובע ואינו שובע, בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחין ותורה חוזרת ללומדיה, בששית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא. אמר רב יוסף הא כמה שביעית דהוה כן, ולא אתא! אמר אבוי בששית קולות בשביעית מלחמות מי הוה, ועוד כסדרן מי הוה?"

גמרא סנהדרין צח., וז"ל, "אמר רבי אלכסנדר רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב (ישעיהו ס') בעתה וכתוב אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה... רבי יהושע בן לוי אשכח לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי, אמר ליה אתינא לעלמא דאתי? אמר ליה אם ירצה אדון הזה. אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי. אמר ליה אימת אתי משיח? אמר ליה זיל שייליה לדידיה, והיכא יתיב? אפיתחא דרומי, ומאי סימניה? יתיב ביני עניי סובלי חלאים, וכולן שרו ואסירי בחד זימנא איהו שרי חד ואסיר חד, אמר דילמא מבעינא דלא איעכב. אזל לגביה, אמר ליה שלום עליך רבי ומורי! אמר ליה שלום עליך בר ליואי, אמר ליה לאימת אתי מר? אמר ליה היום. אתא לגבי אליהו, אמר ליה מאי אמר לך? אמר ליה שלום עליך בר ליואי, אמר ליה אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי, אמר ליה שקורי קא שקר בי, דאמר לי היום אתינא ולא אתא! אמר ליה הכי אמר לך, (תהלים צ"ה) היום אם בקלו תשמעו."

3. **פתח עינים (להחיד"א) שם** - עיין להלן בסוף הרשימה.

4. **הקדמת ספר חפץ חיים**, וז"ל, "ובימי רבי יהושע בן לוי נמצא בגמרא סנהדרין בפרק חלק (דף צ"ח.) שהשיבו לו שהיום אם בקולו תשמעון יבוא משיח, אף שלא נשלים אז עדן זמן הגלות שנגזר על ישראל, שיהיו אלף שנים בגלות כמנין יומו של

הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בְּדַבְרֵי חַז"ל, עִם כָּל זֶה הִיָּה כֹחַ הַתְּשׁוּבָה מְבֹטֵל אֶת הַגְּזֵרָה. וְכָל שֶׁכֵּן בְּזַמְנֵנוּ שֶׁזֶה יוֹתֵר מְשֻׁמָּנָה מְאוֹת שָׁנָה שֶׁכֻּלָּה הַיּוֹם הַנִּי"ל, וְאִין הַסְּבָה כִּי אִם מִצְדָּנוּ, שֶׁבְעֻזְנוֹתֵינוּ הֶרְבִּים אִין אָנוּ מְנַיְחִים לוֹ שֶׁיִּשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכֵנוּ."

5. גמרא ערובין מג., וז"ל, "הריני נזיר ביום שכן דוד בא, מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים ואסור לשתות יין כל ימות החול. אי אמרת בשלמא יש תחומין היינו דבשבתות ובימים טובים מותר, אלא אי אמרת אין תחומין בשבתות ובימים טובים אמאי מותר? שאני התם, דאמר קרא (מלאכי ג') הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא וגו', והא לא אתא אליהו מאתמול. אי הכי, בחול כל יומא ויומא נמי לישתרי, דהא לא אתא אליהו מאתמול! אלא אמרינן לבית דין הגדול אתא, הכא נמי לימא לבית דין הגדול אתא! כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח."

6. גמרא ראש השנה יא., וז"ל, "בתשרי עתידין ליגאל, אתיא שופר שופר, כתיב הכא תקעו בחדש שופר וכתוב התם (ישעיהו כז) ביום ההוא יתקע בשופר גדול, רבי יהושע אומר בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל, מנלן? אמר קרא (שמות יב) ליל שמרים, ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית."

וטורי אבן שם, וז"ל,

מועד הקץ, דהא מה"ט אפילו בדלא זכו אתי שלא להעביר המועד.

מ"מ תיקשי האי דפ"ד דעירובין דקא פסיק ותני מותר לשתות יין ב"יט דאפילו י"ט של ר"ה ושל פסח לילה ראשונה במשמע, ואמאי מותר דילמא עתו הוא ואפשר לאלי לבא בעי"ט. מיהו לר' יהושע י"ל כיון דנ"ל מליל שמורים אין ב"ד בא בעתו אלא בלילה והא דפסיק ותני דמותר לשתות ב"יט דאפי' אי של פסח במשמע בנדר בו בעצמו של יום ולא בלילה דמשום עתו לא חיישינן דאין עתו אלא בלילה והא כבר עבר לילה ובן דוד לא בא ואי משום אחישנה ושמא יבא ב"ד עוד היום קודם לילה הא לא אפשר ביאת אליהו בעי"ט בקץ דאחישנה...

ועי"ל דבין לר"א בין לר"י א"ש, דאע"ג דילפי לטעמייהו מליל שמורים ומתקעו לאו למימר דלגמרי מדמי להו דאין בן דוד בא אלא ביו"ט של ר"ה לר"א ביום תרועה ולר"י בליל שמורים שהוא ליל יו"ט ראשון של פסח דווקא, אלא בימים הסמוכים ליום תרועה לר"א והסמוך לליל שמורים לר"י ראוי לבא, אבל בליל שמורים וביום תרועה דווקא גופי' א"א דאין ביאת אלי' בעי"ט מפני הטורח. והשתא ניחא דנקט ר"א בתשרי עתידין לגאול ור"י נקט בניסן, אלמא כל החודש בין למר בין למר ראוי לביאת בן דוד, מיהו יש לדחות דלעולם אין ראוי לביאת בן דוד לר"א אלא ביום תרועה ולר"י בליל שמורים לחוד, והאי דנקטי ניסן ותשרי אגב דמר נקט ברישא בתשרי נולדו אבות ומר בניסן דהתם דווקא הוא דהא מהני קרא דמייתי תלמודא למלתייהו לא שמעינן מיני' אלא למר בניסן ולמר בתשרי אבל בכמה בחודש לא שמעינן מיני', נקטי נמי גבי עתידין ליגאל החודש ולא יום מכוון....

"בתשרי עתידים ליגאל אתיא שופר שופר. ולר"י בניסן עתידין ליגאל ונפקא לי' מליל שמורים כדמסיק, וק"ל הא תניא בפ"ד דעירובין (דף מ"ג) הריני נזיר ביום שכן דוד בא מותר לשתות יין בשבתות וי"ט כו'... והשתא אמאי אסור לשתות כל ימות החול, אי לר"א לא יהי' אסור אלא בתשרי ולר"י בניסן לחוד.

ומסתבר לי בהא מילתא דב' מיני קיצין איכא לביאת בן דוד, כדאמר בפי' חלק (דף צ"ח ע"א) ריב"ל רמי כתיב בעתו וכתוב אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתו, והאי דשמעתין מיירי מבעתו ובדלא זכו דלמר עתו בתשרי ולמר בניסן, אבל בקץ דאחישנה ובדזכו אין זמן קבוע לדבר אלא כל יומא זימני' הוא, וכדא"ל משיח התם לריב"ל היום אם בקולו תשמעו, משי"ה בנדר ביום שב"ד בא אסור כל ימות החול בין דילמא זכו וכל יומא זימני' הוא.

ולא תיקשי לך דהא משמע לר"א דנ"ל דעתידין ליגאל בתשרי היינו ב"יט של ר"ה שהוא בתשרי ויום תרועה, דהא מתקעו בחודש שופר ומגז"ש דשופר שופר אתיא לי' הא, וכן ר"י דאמר בניסן עתידין ליגאל היינו ליל ט"ו בניסן שהוא י"ט, דהא מליל שמורים דמיירי מליל יציאת מצרים דהוי בט"ו בניסן אתיא לי' הא, והא יום שלפניהם ה"ל עי"ט והא אמר התם דה"ט דמותר לשתות יין בשבתות וי"ט משום דכתיב הנני שולח לכם את אלי' הנביא לפני בא יום ה' דהיינו יום א' לפני ביאת בן דוד יבא אלי' לבשר וכבר מובטח להם לישראל שאין אלי' בא לא בעי"ט ולא בעי"ט מפני הטורח, וא"כ א"א לבן דוד לבא בא' בתשרי וט"ו בניסן שהן י"ט.

וי"ל דהיינו דווקא בקץ דאחישנה ובדזכו, אבל בדלא זכו ובקץ דבעתו אפי' בעי"ט נמי בא אלי' ולא חייש לטורח דכיון דעתו הוא א"א להעביר

ע"ל דלכ"ע ביו"ט א"א לבן דוד לבא, דהא התם לא איפשטא לן אי יש תחומין למעלה מעשרה ואי יש תחומין א"א לאלי ולב"ד לבא בשבת כדאמר התם, א"כ קראי דחיק ומוקי אנפשי דלאו דוקא בליל שמורים וביום תרועה ב"ד בא אלא כל החודש ראוי לביאתו. מיהו זה ל"ק אלא לקצת מפרשי דתחומי ד"ב מילין אסור מה"ת א"כ בע"כ קראי לאו דווקא, אבל למאן דס"ל אין לתחומין עיקר מה"ת לגמרי אין זה קושי כל

כך, דזמן קבוע לביאת דוד הוא מן השמים ביו"ט ומכי אתי רבנן ותיקנו לאיסור תחומין ביאתו נדחה מיום הקבוע לו מן השמים לסמוך לו מלפניו ומלאחריו, והשתא הא דנקטי ר"א ור"י בתשרי וניסן עתידין לגאול אע"ג דקראי דמיייתי להו משמע דביו"ט עתידין ליגאל, מ"מ לבתר שתיקנו רבנן לאיסור תחומין בע"כ נדחה ביאתו מיום הקבוע לו כדפי".

7. גמרא מגילה יז:, וז"ל, "ומה ראו לומר קיבוץ גליות לאחר ברכת השנים, דכתיב (יחזקאל ל"ו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא, וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים, שנאמר (ישעיהו א') ואשיבה ידי עליך ואצרף כבר סיגיך וכתוב (ישעיהו א') ואשיבה שפטיך כבראשנה, וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו המינים וכולל זדים עמהם, שנאמר (ישעיהו א') ושבר פשעים וחטאים יחדו... (יכלו), וכיון שכלו המינים מתרוממת קרן צדיקים, דכתיב (תהלים ע"ה) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק, וכולל גירי הצדק עם הצדיקים שנאמר (ויקרא י"ט) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וסמיך ליה וכי יגור אתכם גר, והיכן מתרוממת קרנם בירושלים, שנאמר (תהלים קכ"ב) שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך, וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, שנאמר (הושע ג') אחר ישבו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם."

8. וערוך לנר ראש השנה יא., וז"ל,

"בניסן עתידין ליגאל. הטו"א הקשה ממה דאמרינן בערובין (מג א) הריני נזיר ביום שבן דוד בא מותר לשתות בשבתות ויו"ט אבל בימי החול לא, ואמאי אסור בכל השנה לא יהיה אסור רק בתשרי לר"א בניסן לר' יהושע. ולענ"ד י"ל דגאולה וביאת המשיח תרי מילי נינהו, דכן מוכח במגילה (יז ב) מסדר ברכות שמו"ע דאמרינן שם וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין וכו' והיכן מתרומם קרנם בירושלים וכיון שנבנית ירושלים בא דוד וכו' ע"ש, הרי שקיבוץ גליות קודם לביאת דוד.

אכן לפ"ז כל שכן שיקשה למה יאסר הנזיר אם עדיין לא נתקבצו גליות, ובלא"ה קשה כיון דאמרינן (שם) בשביעית עתידין ליגאל במוצאי שביעית בן דוד בא א"כ לא יאסר ביין רק במוצאי שביעית, אמנם בזוהר פ' שמות נראה להיפך שיתגלה משיח עוד בטרם נגאלו ישראל, ומזה נראה שאין מבורר לנו מה ענין הגאולה שעליה פליגי ר"א ור"י מתי תהיה, והוא הקץ שעליו נאמר הלא הוא כמוס עמדי."

ושפת אמת שם, וז"ל,

"בתשרי עתידין ליגאל. בסי טו"א מפלפל בכאן בסוגיא דעירובין הנודר מיין ביום שבן דוד בא, ע"ש שהאריך למעניתו בדברים שאינם נראים, דמילתא דפשיטא הוא דבאמת בן דוד לחוד וגאולה לחוד שהרי מרע"ה בא למצרים קודם הגאולה וכמו כן

יוכל להיות בגאולה העתידה, וכן מבואר במדרשים מה גואל ראשון נגלה ונכסה כו' כך גואל אחרון כו', וממילא גם הא דאמרינן זכו אחישנה והיום אם בקולי כו' הכל היא על ביאת הגואל אבל הגאולה יה"י למר בניסן ולמר בתשרי כמ"ש."

9. רמב"ם הלכות מלכים פרק י"ב הלכה ב', וז"ל, "אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד. יראה ממשותן של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו', ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבא אליהו. וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו, ועל כל פנים אין סדור הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת, ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשות האמורים

בענינים אלו וכיוצא בהן ולא ישימם עיקר, שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה, וכן לא יחשב הקצין, אמרו חכמים תפח רוחם של מחשבי הקצים, אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו.

10. מרגליות הים לסנהדרין צ"ח. אות כ"א, וז"ל, "אמר ליה הכי אמר לך היום אם בקולי תשמעו. ואע"ג דלא אתי אליהו מאתמול, משום אם בקולי תשמעו יחיש הגאולה לזוכים ואז יבוא המשיח מיד ולא יעוכב גם עד התגלות אליהו, ע"י כרתי ופלתי יו"ד סי' ק"י סוף בית הספק, ולכן מקדימים במסיבת ברית מילה הרחמן הוא ישלח לנו משיחו הולך תמים וכו' ואח"כ הרחמן הוא ישלח לנו כהן צדק אשר לוקח לעילום כו'."

3. פתח עינים (להחיד"א) סנהדרין צח.

לאימת אתי מר א"ל היום. אפשר לומר ונקדים חקירה אחת רבים שאלו דבימי חסידים הראשונים ור' שמעון ך' יוחאי וכל קדושים אשר היו דבקים בו יתברך והיו נשמות עליונות איך בימיהם לא אתא משיח. והתשובה לזה כי גזר ה' שיהיו אלף שנים שהוא יומו של הקב"ה בגלות כדכתיב נתנני שוממה כל היום דוה וכן אמרו בזהר ובמדרש איכה בכמה דוכתי וכל התנאים ואמוראים היו סמוך לחרבן בתוך האלף שהרי רב אשי שסידר התלמוד היה בשנת שנ"ה לחרבן. ולכן לא הועיל כל קדושתם להביא המשיח:

וממוצא דבר אמרתי אעלה אשר השבתי למשכיל אחד אשר שאלני דהרי התלמוד הקדוש נעשה ונגמר מרבבות אלפי רבנן אשר בכל דור ודור מימות רבי ועד רב אשי אשר היו לומדים פמליות פמליות ועד אחרון בימי רב אשי אוספו אסיפה ממעונות אריות כלהו רבנן בכלה דאדר וכלה דאלול והיו לומדים מסכתא בכל כלה באסיפה גדולה וכבודו עליהם יראה בעמוד אש כמ"ש התוס' בברכות דף י"ז ע"ב והיה נכתב התלמוד על יד על יד בהסכמת כל האמוראים ולכן חייבים כל ישראל לשמוע ולשמור כל הכתוב בתלמוד כמצות ה' ע"פ התורה אשר ירוך ואם כן אפה זוהי שקשה שראינו כמה חומרות ועונשין בס' הזהר בדינים מדינים שונים אשר לא נראו בש"ס. וגם בענינים שיש בש"ס לא נכתבו כל העונשים הקשים שיש בזהר הקדוש. והשבתי לו אפשר לומר כשנחקור עוד חקירה אחת מדוע ס' הזהר לא נתגלה לאמוראים ולגאונים ולגדולי הרבנים הרי"ף והרמב"ם ורש"י ורבותנו בעלי התוספות ואפי' להרמב"ן והרשב"א והרא"ש לא נתגלה עם היותם קדושים. ואיך נתגלה אח"ך בדורות הגרועים מהם. ואפשר כי הכל בשקול אל דעות ובהיות שהגורה היתה לאלף שנים חרבן וכל הקדושים היו בתוך האלף שנים לא רצה הקב"ה שיגלה ס' הזהר שיש בו כמה חומרות ועונשים כרחם אב על בנים דמוטב שיהיו שוגגים המון ישראל ועוד שלא היתה קליפה בתגבור' כל כך בצד מה אבל מצד אחר היו שמדות וצרות והיו ישראל בצער גדול. אבל אחר שעברו האלף שנים מהחרבן שנשלמו שנת ד' אלפים תתכ"ח אז היה יכול לבא משיח ובעונות אשתהוי אשתהי וזה חטא נוסף לכלל ופרט על כל חטאים וחילול שמו ותורתו ונתגברה הקליפה מאד יען נתברר

הרבה ועתה הברירה ברגלים וע"כ מתגברת מאד כי כלתה אליה הרעה ולכן סמוך לדורות שאחר אלף שנה מהחרבן נתגלה אור הזהר להגין על הדורות ונתגלו החומרות והעונשין למען ישמעו ויראו כי השעה צריכה בתגבורת הקליפה ובחטא נוסף מעכוב המשיח. ובודאי דגדולי דורות הראשונים היו נוהגים כל חומרות וקדושות אך המון העם לא ידעו את כל תוקף החומרות והעונשים ומוטב שיהיו שוגגים ולא היתה הקליפה מתגברת כ"כ אבל עתה בדור' אחרונים כי גבר אויב הסט"א אנו צריכים לכל החומרות שיתגלו השומע ישמע ואשר לא שומע יענש כי עונותיו צרו"ף יצרפ"ו לעכב המשיח ושהסט"א גברה והוא קצת על דרך מ"ש בטעם חומרת איסור סתם יינם לגדור גדר נגד הסט"א הגוברת יותר מדורות ראשונים:

אתאן לדין דאפשר דוה כיון המשיח בתשובתו היום כלומר מה שאלתך אימת אתי מר הלא היום כלומר הן עוד היום גדול יומו של הקב"ה לא עת האספ המקנה. ואליהו הנביא זכור לטוב לא פירש לו כי אם רמז לו היום אם בקולו תשמעו כלומר יעבור היום שהוא אלף שנים ואז אם בקולו תשמעו רמז שיתגלו אחר היום חומרות ועונשים כפי תוקף תגבורת הסט"א וצריך לשמוע בקול ה' כי כך רצונו לטוב לנו להגן עלינו מצרינו ולהחיש גאולתנו שתהיה בב"א. ועמ"ש בשו"ת דברי יוסף סי' כ"ה: [ועיין בקונטרס שם הגדולים ח"ב ומ"ש שם בהשמטות ע"ש ודוק]: